

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Selma Durmišević

**Medijska konstrukcija mednacionalnih konfliktov v Bosni in
Hercegovini: na primeru protestov 2014**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Selma Durmišević

Mentorica: doc. dr. Marjeta Mencin-Čeplak

Somentorica: doc. dr. Mojca Pajnik

**Medijska konstrukcija mednacionalnih konfliktov v Bosni in
Hercegovini: na primeru protestov 2014**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2015

Zahvaljujem se mentorici doc. dr. Marjeti Mencin-Čeplak in somentorici doc. dr. Mojci Pajnik za pomoč, usmerjanje in najboljše mentorstvo.

Hvala staršem, sestri, sorodnikom in prijateljem, ki so mi skozi vsa leta študija dajali nesebično podporo, svobodo in razumevanje.

Medijska konstrukcija mednacionalnih konfliktov v Bosni in Hercegovini: na primeru protestov 2014

Diplomska naloga obravnava ideologijo nacionalizma, nacionalne identitete ter fenomen medijske konstrukcije nacionalnih konfliktov. Nacionalizem obravnava kot družbeni problem, povezan z vplivom največje svetovne sile, medija. V diplomskem delu poskušam natančneje prikazati načine, kako mediji aktivno sodelujejo v reprodukciji mednacionalnih konfliktov in nacionalistične ideologije. Eden od načinov je interpretacija političnih, družbenih in celo medosebnih konfliktov kot mednacionalnih. Svojo tezo o etičnih delitvah medijskega prostora v Bosni in Hercegovini in reprodukciji nacionalizma s konstrukcijo konfliktov kot mednacionalnih preverjam z analizo teoretskih in raziskovalnih virov in s kritično diskurzivno analizo medijskega poročanja o protestih na področju Bosne in Hercegovine februarja 2014. Cilj diplomskega dela je pokazati, kako funkcionirajo mediji v državah v tranziciji.

Ključni pojmi: nacionalizem, nacionalna identiteta, konflikt, medijska konstrukcija.

The media construction of interethnic conflicts in Bosnia and Herzegovina: on the case of the 2014 protests

This diploma paper deals with the ideology of nationalism, national identity and the phenomenon of media constructions of national conflicts. Nationalism is treated as a social problem associated with the impact of the world's greatest force, the medium. In the paper, I will try to accurately show the ways in which the media are actively involved in the reproduction of interethnic conflicts and nationalist ideologies. One way is to interpret political, social and even interpersonal conflicts as interethnic. My thesis on the ethical division of the media space in Bosnia and Herzegovina and the reproduction of nationalism to the construction of interethnic conflict is verified by analysis of theoretical and research resources and analysis of media coverage of protests in Bosnia and Herzegovina in February 2014. The goal of the diploma paper is to show how the media work in transition countries.

Key words: nationalism, national identity, conflict, media construction.

KAZALO

1 Uvod.....	6
2 Nacionalizem in politika	8
2.1. Opredelitev etnično zamišljenih kolektivitet.....	8
2.2 Nacionalizem.....	10
2.3. Politični okvir mednacionalnih konfliktov v Bosni in Hercegovini.....	12
2.4. Družbena gibanja kot odgovor na vladavino nacionalnih elit.....	14
3 Mediji in reprodukcija nacionalizmov	15
3.1. Delitev medijskega prostora v Bosni in Hercegovini.....	17
3.2. Občinstvo kot tarča medijske (politične) konstrukcije.....	19
4 Kritična diskurzivna analiza na primeru protestov v Bosni in Hercegovini.....	21
4.1. Kritična diskurzivna analiza.....	21
4.2. Opredelitev vzorca in zbiranje podatkov.....	23
4.3. Opis dnevnih časopisov.....	24
4.4. Analiza in rezultati.....	26
4.5. Interpretacija.....	32
5 Zaključek.....	33
6 Literatura	34

1 Uvod

»Vredno je obžalovanja, če je pogoj, da postaneš domoljub, da moraš obenem postati sovražnik preostalega sveta.« Voltaire, Filozofski slovar

Nacionalizem in nacionalni konflikti so na področju Bosne in Hercegovine vsakdanji pojav. Pojav, ki ima v večini primerov negativne posledice za delovanje države in za njene prebivalke in prebivalce. Konflikti na nacionalni, verski osnovi, ki imajo dolgo zgodovino, so bili vse do 90. let 20. stol. bolj ali manj prikriti oz. se jih je obravnavalo kot nepomembne. Ta »nepomembnost« je v začetku 90. let eskalirala v zločin proti človeštvu. Danes, 19 let pozneje, na istem prostoru, v katerem se križajo nove kulture, ta isti problem temeljno zaznamuje delovanje države in življenje njenih državljanek in državljanov oz. prebivalk in prebivalcev. Nacionalizem nenehno se reproducira in širi – o tem, kdo in kako ga širi, o vzrokih, krivdi in odgovornosti zanj pa se razpravlja relativno redko.

Bosna in Hercegovina je kompleksna država, sestavljena iz dveh entitet: Federacije BiH in Republike srbske. V Bosni in Hercegovini je z ustavo zagotovljena enakost pripadnikov treh konstitutivnih narodov (Bošnjaki, Hrvati in Srbi) in pripadnikov drugih narodov ter vseh državljanov, ki živijo v Bosni in Hercegovini (Trnka v Banović 2006, 20). Federacija Bosne in Hercegovine je entiteta, ki ima tudi sama zapleteno strukturo, saj je sestavljena iz desetih kantonov, vsak kanton pa ima enake pravice; suverenost ljudstva je temelj njene državne oblasti. V njej je določena ustavnost bošnjaškega, hrvaškega in srbskega naroda in enakopravnost pripadnikov drugih (Banović 2011, 22). Republika srbska je za razliko od Federacije urejena po enotnem načelu. V okviru Republike ne obstaja regionalna samouprava, obstajajo pa mesta in občine, ki so oblike lokalne samouprave (Banović 2011, 23).

Bosna in Hercegovina je »rodovitna zemlja« za družbena gibanja, v katerih se večje ali manjše skupne ljudi zoperstavljajo določenim ukrepom, praksam, pojavom. Nezadovoljstvo državljanov se vsak dan zvišuje, razlogi za to so številni, politiki nemi. Veliko vlogo pri tem imajo mediji, ki so močno podrejeni politikom oz. nacionalnim strankam.

V diplomskem delu bom na osnovi primarnih in sekundarnih teoretskih virov in empiričnega dela poskusila analizirati vlogo medijev v reprodukciji mednacionalnih konfliktov.

Izhajam iz predpostavke o medijih kot (so)ustvarjalcih javnega mnenja, ki kot »posredniki« interpretirajo različne dogodke, pojave in ustvarjajo njihove pomene. Mednacionalne konflikte mediji lahko reproducirajo na več načinov, med katerimi izpostavljam dva, ki se za Bosno in Hercegovina zdita posebej relevantna: s pristranskim in pomanjkljivim (poročanjem?) o uradnikih in političnih ter državnih inštitucijah ter dogajanju v drugi entiteti ter z interpretacijo političnih, družbenih, celo osebnih konfliktov kot nacionalnih konfliktov. V nalogi bom analizirala medijsko poročanje o množičnih protestih, organiziranih v Bosni in Hercegovini v začetku leta 2014: hipoteza mojega diplomskega dela je, da mediji politične proteste interpretirajo kot nacionalistično motivirane.

V konceptualizaciji ključnih pojmov se bom oprla na teorije nacionalizma in nacionalnih oz. etničnih identitet Andersona, Smitha, Biliga, Balibarja itn., v analizi političnih razmer in medijskega prostora v Bosni in Hercegovini pa na analize Ibrahimagića, Mujkića, Tadića itn.

2 Nacionalizem in politika

2.1. Opredelitev etnično zamišljenih kolektivitet

» [...] edini, ki narodu lahko zagotovijo njegovo identiteto, so njegovi sovražniki.« *Umberto Eco*

V tem poglavju predstavljam nekaj osnovnih definicij kolektivitet, ki se sklicujejo na etničnost. Gre za poenostavljene opredelitve, katerih osnovni namen je vnesti nekaj jasnosti v razpravo o temeljnem problemu te naloge in ne kompleksna razprava o konceptualizacijah etnično zamišljenih kolektivitet oz. etničnih kolektivnih identitet.

Kot poudarja Balibar (2004, 40), so kolektivne identitete izraz pripadnosti skupnosti, hkrati pa te skupnosti pripadajo nam – ključne so vezi, ki so, vsaj v skupnostih, kot so družina, 'domovina', 'narod', pred posamezniki. Koncept »naroda« je eden od najbolj kompleksnih terminov. Medtem ko so ga eni v celoti opustili, so ga drugi poskusili definirati na različne načine. Smith je idejo naroda predstavil kot občutno in doživeto skupnost, kot vedenjsko in v enaki meri domišljijško kategorijo, ki od pripadnikov zahteva določeno ravnanje (Smith 2005, 21). Na drugi strani Anderson (1998, 14) definira narod kot zamišljeno politično skupnost – zamišljen je hkrati kot notranje omejen in kot suveren. »Nedvomno je narod zamišljen, saj niti pripadniki najmanjšega naroda nikdar ne spoznajo vseh svojih sočlanov, ne srečajo vseh niti ne slišijo zanje – in vendar vsak izmed njih v mislih nosi predstavo o povezanosti v skupnosti.« (Anderson 1998, 14) Ena njenih ključnih značilnosti je, da se ne glede na neenakost in izkoriščanje, ki nemara vladata v njej, vedno poraja kot globoko, horizontalno tovarištvo (Anderson 1998, 16). Prav to omogoča, da je v zadnjih dveh stoletjih toliko ljudi pripravljeno ubijati, a še bolj umirati v imenu teh omejenih predstav. Njihove smrti zahtevajo, da se posvetimo osrednjemu problemu, ki ga vzpostavlja nacionalizem. To je eden od ključnih problemov, ki zavirajo politični, kulturni, družbeni razvoj Bosne in Hercegovine; več o tem v nadaljevanju.

Pojem naroda se pogosto uporablja v povezavi s pojmom etničnost, včasih celo kot sinonim. V primerih, ko se med njima razlikuje, pa se etničnost pogosto opredeljuje kot subnacionalno enoto, kot skupnost, ki predhodi narodu: za razliko od etnije naj bi bila za nacionalno skupnost značilna politična zavest in/ali celo ozemeljska zamejitev (Hylland Eriksen, 1993). Etnično skupnost ameriška sociologa Andrew Grill in William Macready opredelujeta kot »Širšo kolektivnost, ki je utemeljena na prepričanju o skupnem ozadju, ki je, vsaj včasih, del

posameznikove samoodločbe in ki deluje kot nosilec kulturnih funkcij« (Grill in Macready v Tadić 1999, 12). Še težavnejše je razlikovanje med pojmom 'narod' in 'nacija' – nacija naj bi bila skupnost, vezana na državo, vendar se tudi ta dva pojma pogosto uporabljata kot sinonima, kar bi lahko rekli tudi za Kardeljevo defincijo, ki se glasi: »Nacija je specifična ljudska skupnost, ki je nastala na podlagi družbene delitve v epohi kapitalizma, na strnjenem ozemlju in v okviru skupnega jezika in blizke etnične in kulturne sorodnosti sploh.« (v Tadić 1999, 81) Vendar pa z vidika Balibarjeve (2004) konceptualizacije (in v kontekstu te naloge) to razlikovanje niti ni ključno, saj je skupna etnična pripadnost v samem jedru skupnosti, ki se imenuje 'narod', pa tudi nacionalne države.

Tako kot za konstituiranje vsake kolektivne identitete je tudi za narod in nacijo ključno sklicevanje na neko skupno ozadje. Pogosto je to jezik, Džaja pa opozarja, da v Bosni ni bil odločilen jezik, saj gre za skupno jezikovno bazo – za Bosno je bila, če gledamo zgodovinsko, odločilni dejavnik oblikovanja narodov konfesionalna pripadnost. (Džaja v Ibrahimagić 2000, 13). Bosna in Hercegovina kot država je prisiljena funkcionirati kot večkulturna, multietnična in večreligijska. Zaradi tega se v Bosni in Hercegovini kot suvereni državi zastavlja vprašanje, kdo so suvereni (državni) politični narod: ali so to Bosanci (državljeni Bosne in Hercegovine, kot njeni meščani) ali so to vsaka zase vse tri etno-kulturne skupnosti: Bošnjaki (muslimani), Bosanski Srbi (pravoslavci), Bosanski Hrvati (katoliki). V bosanski identiteti obstaja ekstremno versko-narodnostno ločevanje in ekstremna versko-nacionalistična homogenizacija. Ta dva turobna komplementarna procesa sta se že tako razmahnila, da se Bosna in Hercegovina skoraj ne kaže več kot družbena skupnost v običajnem civilizacijskem smislu tega termina. Proces narodnostnega homogeniziranja poteka v sklopu občutne ali pa vsiljene »svoje nacionalne« skupnosti: bosanskosrbske-vsesrbske, bosanskohrvaške-vsehrvaške ter muslimansko-bošnjaške (Kržišnik-Bukić 1996, 75).

2.2 Nacionalizem

Smith (2005,19) definira nacionalizem kot ideološko gibanje za doseganje in ohranjanje samostojnosti, enotnosti in identitete prebivalcev, ki predstavljajo dejanski ali potencialni narod. Nacionalizem je ideologija, ki postavlja narod v središče svojega zanimanja in se sklicuje na njegovo blaginjo, pri čemer ima tri generične cilje: nacionalno avtonomnost, nacionalno enotnost in nacionalno identiteto (Smith 2005, 19). Nacionalisti menijo, da narod ne more preživeti, če teh treh ciljev ne realizira v zadostni meri. Pojem nacionalizem se po Smithu (2005, 19) nanaša na:

- 1) proces formiranja ali rasti narodov;
- 2) občutek ali zavest o pripadnosti narodu;
- 3) nacionalni jezik in simboliko;
- 4) družbeno in politično nacionalno gibanje;
- 5) nacionalno doktrino in/ali ideologijo, tako splošno kot posebno.

Gellner definira nacionalizem kot princip, ki zahteva sovpadanje politične in nacionalne enotnosti. Na osnovi tega nacionalizem pomeni predvsem politično homogenizacijo etnije, njeno transformacijo v političnega akterja in, v končni fazi, v nacionalno državo (Gellner v Tadić 1999, 85). Gellner trdi, da nacionalizem ni prebujenje narodov in njihove samozavesti: nacionalizem izumlja narode, kjer jih ni. Gellner želi pokazati, kako si nacionalizem nadeva lažno masko ter da predstavlja »izumljanje« ob bok »izmišljanju« in »potvarjanju«, ne pa »zamišljanju« in »ustvarjanju« (Gellner v Anderson 1998, 15).

Četudi je nacionalizem zgodovinsko, institucionalno in celo organsko vezan na določen tip družbene in zgodovinske formacije, ki jo lahko imenujemo država-nacija, lahko deluje tudi na drugih ravneh: ne zgolj po nižjih, lokalnih ravneh, pa če se te nanašajo na administrativne ali kulturne entitete, ampak tudi v višjih, svetovnih ravneh, ki jih hkrati določajo tradicija in okoliščine. Balibar trdi, da je nacionalizem hkrati izraz nekaterih družbenih struktur in – relativno avtonomno – specifična shema ideološkega konstituiranja, skupnostnega ustroja, produkcije in konfliktnega priznavanja kolektivnih identitet. Zelo redko, morda nikoli, ne obstaja čisti nacionalizem, ideološka shema zbiranja, ki bi delovala zgolj nacionalno, se pravi zgolj politično (Balibar 2004, 381).

Vsakršna politična, medijska ali vsakdanja diskusija potrjuje vzorec in prepričanje, da je »naš« nacionalizem (običajno nacionalizem civiliziranih, urejenih držav) pozabljen, oziroma prevzame obliko patriotizma, nacionalizem je kot nekaj nevarno čustvenega in iracionalnega projiciran na »druge« (Billig v Mandelc 2011, 78). Anderson opozarja na to, da je nacionalizem oboje: ne le na strahu in sovraštvu utemeljena patologija, ampak tudi izraz politične ljubezni, patriotizem, ker narodi budijo tudi globoko in požrtvovalno ljubezen, ki se materializira v literaturi, glasbi, umetnosti in arhitekturi (Anderson v Mandelc 2011, 78).

V pretekli vojni je bila etnična pripadnost osnovni označevalec delitve med nasprotujočimi stranmi v Bosni in Hercegovini, nacionalizem pa dominantna ideologija. Biti Hrvat, Bošnjak ali Srb ni bilo vprašanje izbora, temveč pripisane identitete, od katere je bilo odvisno preživetje posameznika v določenem družbenem okolju (Puhalo 2013, 11). Izhajajoč iz Puhala je delitev na osnovi etične pripadnosti tudi danes osnova za ustvarjanje vsakdanjega nacionalizma, ki ga je Michael Billig obravnaval kot nacionalizem, s katerim se reproducira nacionalna država in je (še vedno) prisoten tudi v kapitalističnih demokracijah zahodnoevropske civilizacije (Mandelc 2011, 83). Billig pravi: »Ključna težava ni v tem, kaj večina socioloških teorij opisuje kot nacionalizem (ideologije nestrpnosti, ekstremne izbruhe nasilnega obnašanja, radikalna gibanja itd.), temveč predvsem, kaj izpušča – vsakdanji nacionalizem, ki obsega tako predsodke in stereotipe kot izobešanje zastav, zahvalne dneve, državljske obletnice, te običajne karnevale presežnih čustev.« (Billig 1999, 166) O takšnem nacionalizmu je pisal tudi Orwell, ki meni, da ravno tovrsten nacionalizem spreminja razpoloženje ljudi, ki se v trenutku spremeni iz nepristranskosti in poštenosti v zlobno in slepo privrženost določeni ideji: »Spodbujena in opogumljena z nacionalizmom lahko njegova intelektualna dostojnost v trenutku izgine, preteklost je lahko spremenjena in najpreprostejša ter najmanj dvoumna dejstva so lahko zanikana.« (Orwell v Mandelc 2011, 83)

Območje Bosne in Hercegovine se je skozi zgodovino bojevalo z takšnim nacionalizmom. Ne glede na to, v kakšni meri se je izogibalo nacionalizmu, se je na različne načine vedno vračalo na staro. Pripadniki vsakega »naroda« se sklicujejo na nekaj »svojega«. Sklicujoč se na Billiga prav to vsakdanje izražanje »svojega« producira mednacionalne razlike in ustvarja napetosti. Vsakdanji nacionalizem zajema torej tiste ideološke navade in ravnanja, ki omogočajo obstoječim nacijam njihovo vsakdanjo reprodukcijo (Mandelc 2011, 84). V modernih družbah etnična skupnost (narod, narodne manjšine) deluje kot politični subjekt in na osnovi tega ustvarja novo dimenzijo v medetničnih odnosih. V Bosni in Hercegovini se

zaradi splošne politizacije vsako vprašanje in vsaka zahteva etnične skupine lahko transformira v politično zahtevo, k čemur pomembno prispevajo tudi mediji. Takoj ko ena etnična skupnost neko svojo zahtevo izrazi v medijih, bo to avtomatično vplivalo na druge etnične skupnosti, po logiki: »Če lahko oni, zakaj ne moremo tudi mi«. To Tadić imenuje zakon imitacije, ki ima v političnem in v javnem življenju na tem področju velik vpliv na oblikovanje nacionalističnih konfliktov (Tadić 1999, 123). Politične stranke so poskusile, tudi z manipulacijami, ustvariti svoj »idealizirani narod«, svoje zveste tovariše.

Tadić (1999, 128) izpostavlja problem politične manipulacije:

V svojem prostem času se ljudje večinoma povezujejo s člani lastnega naroda, medtem ko se izogibajo drugih. Etnična in nacionalna izključitev se začneja v sferi neformalnih skupin in neformalnih oblik zbiranja. Pripadniki različnih etničnih (nacionalnih skupin), imajo svoja posebna mesta zbiranja. Če so mednacionalne intolerance tako močne, da jih je težko zatreti, je to že pred-konfliktno ali konfliktno stanje Tadić (1999, 128).

2.3. Politični okvir mednacionalnih konfliktov v Bosni in Hercegovini

Bosna in Hercegovina se že dalj časa sooča s potrebo, da spremeni svoj ustavni okvir, ki ga je vstavil Daytonski mirovni sporazum. Daytonska Bosna in Hercegovina se je pokazala kot neučinkovita. Hkrati temelji na generiranju krize, iz katere svojo moč črpajo etno-nacionalne elite, in na meščanski demokraciji (Mujkić 2010, 5). Po Mujkiću obstajata dve konceptiji samoodločbe: samoodločba naroda na eni in samoodločba državljanov na drugi strani ali eksterna in interna samoodločba, opazovana s pozicije pravic. Eksterna samoodločba pomeni popolno uresničitev te pravice z vidika ozemeljske celovitosti in suverenosti, interna samoodločba pa predpostavlja možnost državljanov, da sodelujejo pri izbiri politikov in pri oblikovanju politike (Archibugi u Mujkić, 2010, 5). Konceptija samoodločbe državljanov se v aktualnih političnih razpravah razume na različne načine: konsociacija, etno-teritorialna federalizacija ali meščanska država, ki v grobem ustrezajo stališčem etno-političnih elit »konstitutivnih« narodov – hrvaškega, srbskega in bošnjaškega (Mujkić 2010, 5). Temeljno vprašanje Bosne in Hercegovine, njenega funkcioniranja, njene državno-politične organizacije, je vprašanje njene nacionalne sestave. Mujkić tudi govori o »bošnjaškem državljanskem nacionalizmu,« ki ne počiva na »svojem« etnično zamejenem prostoru, temveč na perspektivi preureditve celotne Bosne in Hercegovine kot meščanske države.

»Državlanski nacionalizem«, ki je ključni del platforme vodilnih bošnjaških nacionalističnih strank, ima v etno-političnem okviru enake učinke kot etični – separistični nacionalizem bosanskih Srbov in Hrvatov. Tudi »državlanski nacionalizem« teh bošnjaških strank namreč vzbuja posebni etični občutek, oziroma etničnost, o kakršnem govori Hobsbawm (Mujkić 2010, 138). Govor bošnjaških nacionalističnih politikov o »državlanski Bosni«, ki se uporablja posebej v predvolilne namene, ima za posledico ustvarjanje »močnega občutka izrazitega državljanstva.« Po Mujkiću politični predstavniki Bosne in Hercegovine apelirajo samo na bošnjaško prebivalstvo, na osnovi tega ustvarjajo nacionalno-politično percepcijo samorazumevanja Bošnjakov kot temeljnega, državotvornega naroda.

Danes v Bosni in Hercegovini nihče sam zase ne more resno trditi, da je slep za razlike – umestneje bi bilo reči, da so nas zaslepile. Vsakdanjik je poln teh razlik, te razlike so del družbe. »Etični režim, ki kraljuje naši državi, temelji na politični produkciji in ohranjanju razlik, pri čemer je večina državljanov izgubila individualne pravice in svoboščine, kar za veliko število ljudi ne predstavlja problema.« (Mujkić 2010, 6)

Bosna in Hercegovina je skupna država treh konstitutivnih narodov (Bošnjakov, Srbov in Hrvatov), ki jim je bila suverenost dodeljena s podpisom Daytonskega mirovnega sporazuma.¹ Po Daytonskem mirovnem sporazumu se je na področju nekdanje Jugoslavije končala vojna. Vendar so polemike o nacionalnih identitetah še danes aktualne. Konstitutivnost narodov je kolektivna pravica; je ožja od suverenosti, vendar širša od individualne pravice do nacionalne identitete. Konstitutivnost pomeni medsebojno pravico vseh treh narodov, da določajo ustavno rešitev (skupaj z ostalimi meščani) in da uporabljajo mehanizme za realizacijo in zaščito nacionalne enakosti (Trnka v Banović 2006, 34). V nasprotju s tem je pogosto napačno razumljeno, da je smisel oz. cilj konstitutivnosti zaščita nacionalnega interesa konstitutivnih narodov ali zaščita nacionalnega interesa enega konstitutivnega naroda (Banović 35): taka interpretacija konstitutivnosti je ključni element nacionalistične politike, ki nenehno generira nacionalne konflikte in vzdržuje moč etničnih elit.

¹ Ustav Bosne i Hercegovine eksplicitno kaže: »Podsjećajući se na Osnovna načela usaglašena u Ženevi 8.9.1995. godine i u New Yorku 26.9.1995. godine, Bošnjaci, Hrvati i Srbi, kao konstitutivni narodi (u zajednici sa ostalima) i građani Bosne i Hercegovine ovim utvrđuju Ustav Bosne i Hercegovine« (Tadić 12).

2.4. Družbena gibanja kot odgovor na vladavino nacionalnih elit

»Demokracija uspeva, kadar ima množstvo običajnih ljudi veliko priložnosti – v razpravah in avtonomnih organizacijah – za aktivno udeležbo pri oblikovanju agende javnega življenja in kadar ljudje te možnosti dejavno izkoriščajo.« (Crouch 2014, 12) Po Crouchu to vključuje velikopotezno pričakovanje, da se bo zelo veliko ljudi živahno udeleževalo resne politične razprave in določalo obseg dela, namesto da pasivno odgovarjajo na raziskave javnega mnenja, in da bodo z vrednostjo in zanimanjem spremljali politične dogodke in vprašanja (Crouch 2014, 12).

Vodovnik (2014, 416) družbena gibanja opredeli kot ključne akterje uvajanja in usmerjanja demokratične transformacije. »Množična politična gibanja in stranke same morda res vodijo šefovske figure z osebnim slogom, ki je vse prej kot demokratičen, vendar so vsaj pod živahnim dejavnim pritiskom množičnega gibanja, ki nasprotno predstavlja določena hotenja navadnih ljudi.« (Crouch 2014, 16) Crouch (2014, 21) opredeljuje pozitivno državljanstvo, pri katerem skupine in organizacije ljudi skupaj razvijajo kolektivne identitete, dojemajo interese ter jih posredujejo političnemu sistemu. Opredeljuje tudi negativni aktivizem pritoževanja in obtoževanja, kjer je glavni cilj politične polemike, da pokliče politike na zagovor, jim položi glavo na tnilo ter podrobno preišče njihovo javno in zasebno integriteto (Crouch 2014, 21). Po Crouchu (2014, 21) obstajata dve različni doumevanji državljanskih pravic: pozitivne pravice poudarjajo sposobnost državljanov za udeležbo v političnem sistemu: volilno pravico, pravico do ustanavljanja organizacij in včlanjevanja v organizacije, prejemanja točnih informacij; negativne pravice so tiste, ki ščitijo posameznika pred drugimi, zlasti pred državo: npr. pravica do tožbe, pravica do posesti.

Po Rousseauju je glavna naloga vlade ohraniti obči interes in doseči, da bo prevladal nad posamičnimi interesi. Da bi ta politika uspela, morajo biti posamični interesi zares združljivi (Rousseau v Balibar 2004, 104). Za proteste v Bosni in Hercegovini v začetku leta 2014 lahko rečemo, da so posamične interese združili v obči, vsenacionalni. Pojavili so se kot reakcija na vladavino nacionalnih političnih elit, kot težnja za družbenimi spremembami, ki bi presegle etnične delitve. Protesti so rezultat družbenega stanja, v katerem se nahaja področje Bosne in Hercegovine. Države v tranzitu so vsekakor podlaga za organizacijo in izkazovanje nezadovoljstva tistega dela prebivalcev, v katerih se leta in leta nabirajo bes, strah in mučenje. Nezadovoljstvo do političnih elit, ki s svojo nacionalno propagando že več let kontrolirajo,

manipulirajo in urejajo vse segmente družbe. Prvotna oblika protestov, organiziranih v lanskem letu, meseca februarja, je bil socialni upor. Socialni upor proti korupciji, zapleteni politični ureditvi, nizkim plačam, visoki brezposelnosti. Cilj je bil spremeniti državo, spremeniti politično, ekonomsko in socialno stanje, v katerem se nahaja Bosna in Hercegovina, ne pa državni upor proti Republiki srbski ali razdor celovite Bosne in Hercegovine. To je bil skupni boj nezaposlenih, odpuščenih delavcev, mladih, ogorčenih meščanov z vseh območij Bosne in Hercegovine. Začelo se je v Tuzelskem kantonu z zbiranjem okoli zgradbe vlade, 5. februarja. Potem se je evforija prenesla na vsa večja mesta v Federaciji Bosne in Hercegovine: Sarajevo, Zenica, Mostar, Bihać, Sanski Most, Brčko. Kar zadeva mesta Republike srpske, je vladalo drugačno stanje. Organiziranih protestov v začetku meseca februarja ni bilo, čeprav je bilo ekonomsko stanje tudi tam na enakem, ali celo slabšem, nivoju kot v Federaciji. Sporadični javni protesti so se zaradi ekonomske in socialne situacije v BiH organizirali že kmalu, vendar so se vedno končali brez rešitve strukturnih vprašanj, za kar so odgovorne povezave med socialnimi interesnimi skupinami in politično elito (Azinović in drugi 2012, 77). Isto velja za proteste, februarja 2014, kjer zaradi povezave med politično elito in interesnimi skupinami odgovora na zahteve protestnikov ni bilo.

3 Mediji in reprodukcija nacionalizmov

Množični mediji opravljajo ključno ideološko vlogo v predstavljanju družbenih odnosov in v reprodukciji razmerij moči. So pomemben del dominantne ideološke produkcije, eden od ideoloških aparatov države (Althusser 1971). Erjavec in Poler Kovačič (2007, 26) opozarjata, da mediji niso nevtralni akterji, dogodkov ne prikazujejo nevtrarno, ampak z določene ideološke pozicije – še več, dogodke aktivno konstruirajo in obdelujejo v ideološko skladna sporočila in tako ohranjajo bralce in poslušalce, ki so nagovorjeni kot potrošniki produktov določenega medija. Ali kot pravita Džihana in Volčič (2011, 13): »Mediji proizvajajo predstavo sveta, slike, opise, pojasnila in okvirje za razumevanje, kakšen je svet in zakaj funkcionira tako kot funkcionira.«

V medijskem ideološkem delu ima pomembno vlogo tudi nacionalizem: mediji so prostor

za nacionalistični diskurz, pa tudi za ustvarjanje in rekonstrukcijo identitete. Na tej osnovi nacionalni mediji v vsaki državi ponujajo zelo pomembno osnovo za proces, na osnovi katerega se pripadniki nacij »združujejo« in »homogenizirajo«. Nacionalno

medijsko občinstvo se na različne načine sklicuje na ustvarjanje občutka o tem, kdo smo »mi« kot državljani in kdo nismo (oziroma, kdo ni »eden od nas«). (Džihana in Volčič 2011, 13).

Ritual branja časopisov in gledanja nacionalnih vesti na televiziji je eden od osnovnih elementov izgradnje idej o nacionalni skupnosti. Tiskani in elektronski mediji so pomagali pri ustvarjanju nacionalnih javnosti, ki so si začele zamišljati svojo skupnost kot nacijo, ki daje podporo nacionalizmu (Džihana in Volčič 2011, 14). Po Martin-Barberju (v Džihana in Volčič 2011, 14) je – zgodovinsko gledano – »nacionalno« postalo prepoznavna identiteta prav skozi medijsko predstavitev in njihov medijski diskurz (gl. tudi Anderson 1998, Vogrinc 1998).

Džihana in Volčič (2011, 11) v svojem raziskovanju o medijih in nacionalni ideologiji izpostavljata, da so v tem času nove tehnologije popularizirale globalni diskurz povezanosti, pristopa in demokracije. Vendar pa realnost na terenu kaže na velike razlike in velike prepreke. Večina vodilnih prikazov globalizacije sicer poudarja hitrost transformacije, veliko manj pozornosti pa se namenja »lokalnemu« protislovju, značilnim za medijske procese. Transformacije, ki so posledica uporabe novih tehnologij in globalizacije kapitala, imajo za rezultat nova neravnotežja moči na globalnem planu. Džihana in Volčič povzemata Appaduraijevo (2006) tezo, da globalni mediji, kot je npr. CNN, ponujajo občutek neposrednosti in istočasnosti in nas povezujejo v globalnem svetu. Mediji na lokalni in nacionalni ravni niso dovolj močni, da bi se uprli popolni globalizaciji oziroma težijo k temu, da bi obdržali močan občutek (etno-)nacionalnega usklajevanja z vzdrževanjem nacionalne identitete in nacionalnega spomina (Džihana in Volčič 2011, 11).

3.1. Delitev medijskega prostora v Bosni in Hercegovini

Množični mediji oblikujejo javno mnenje in je povsem razumljivo, da so pod stalnim pritiskom vlade, komercialnega in celo nevladnega sektorja, ki si prizadevajo izboljšati informacije o svojih dejavnostih in spodbujajo državljansko aktivnost (Udovičić in drugi 2011, 213).

Bosna in Hercegovina velja za tranzicijsko državo. Zanja so značilni nasprotujoči si družbeni odnosi, Aracki (2011, 98) celo trdi, da se v njej oblikujejo »nekakšne degenerirane socialno-razredne strukture« in? nove strukturne moči kot posledica nepregledne privatizacije, novi lastniki in politične elite pa svojo moč izrabljajo tudi za pritiske na medije. Pravzaprav za celoten prostor nekdanje Jugoslavije velja, da je še vedno v fazi medijske tranzicije, ki jo zaznamujejo boji za medijsko lastništvo, kjer sodelujejo neformalne politične, ekonomske in medijske moči (Aracki 2011, 88). Vloga medija in njihovih lastnikov, glavnih urednikov in vodilnih novinarjev, je usmerjena v korist vladajoče elite ali določenih političnih krogov, za katerimi se običajno skrivajo določeni ekonomski interesi.

V Bosni in Hercegovini sta javno mnenje in medijski prostor etnično, entitetno in politično razdeljena. Tudi pri tako imenovanih življenjskih vprašanjih, pri temah, ki niso politične, poročanje, selekcija informacij in izbira besed odražajo medijsko razdeljenost na etnični osnovi, kot opozarjajo Udovičić in drugi (2011, 214). Enodimenzionalna resnica v sporočilih, ki temelji na enem viru, je pričakovana podpora hermetizaciji nacionalno homogeniziranih komunikacijskih skupnosti, v katerih imajo vsi enako mnenje, mnenje iz drugih skupnosti pa ni pomembno in ne vpliva negativno na percepcijo verodostojnosti lastnih medijev (Kurtić 2007, 153).

Raziskovanja medijske scene v Bosni in Hercegovini potrjujejo tezo, da je medijska razdeljenost na etnični osnovi značilna za medije ne glede na njihovo zvrst² in medijsko vsebino. Razlike se najbolj jasno manifestirajo v Javnem radio-televizijskem servisu, ki je nastal s transformacijo nekdanje Radiotelevizije Sarajevo. V njem se etnična razdeljenost kaže v strukturi zaposlenih in v televizijskem programu in vsebini. Mediji v Bosni in Hercegovini se poleg etničnih delitev soočajo tudi s številnimi drugimi problemi, od katerih je treba posebej izpostaviti stalne pritiske političnih elit na zaposlene v medijih, na avtocenzuro novinarjev ter na slabe delovne pogoje. Večina zasebnih medijev se bori za preživetje, kar je

² Elektronski, tiskani in spletni mediji.

eden od razlogov, da je v fokusu njihove vsebine tematika zabavnega značaja, odsotne so resne politične vsebine, komentarji, analize (Turčilo in Buljubašić 2014, 571). To pa lahko spodkoplje zaupanje javnosti: novinarji izgubljajo zaupanje javnosti že samo zato, ker njihovi prispevki vse manj temeljijo na dejstvih in vse bolj na senzacionalizmu, ki lahko vzbudi radovednost, na dolgi rok pa spodkoplje zaupanje v medije in novinarski poklic (Malović 2007, 10).

Kaj je v resnici interes in cilj bosansko-hercegovskih medijev? Ustvariti mir, združljivost, solidarnost ali uničiti »družbo v razvoju«? V izvrševanju svojega poklica se mora novinar nenehno odločati med kriteriji pomembnosti nekega dogodka, predpostavljenega interesa občinstva ter negativnih in pozitivnih posledic poročanja (Kunczik in Zipfel 1998, 182). »Slab glas v medijski skupnosti o tistem, ki ne spoštuje kodeksov, naj bi bil opomin za medij. Ampak v globoko razdeljeni Bosni in Hercegovini mnogi pogosto težko razlikujejo med profesionalnim ravnanjem in bojem za politične cilje.« (Udovčić in drugi 2011, 224) Politični cilji so v veliki meri nacionalistično strukturirani. Aracki (2011, 88) v svoji raziskavi navaja, da mediji svoj vpliv usmerijo v doseganje lastnega interesa ne glede na to, ali so v službi političnih elit ali ne. To je najbolj izraženo v tiskanih medijih.

Kurtić (2007, 118) na osnovi raziskovanja na prostoru Bosne in Hercegovine ugotavlja, da je onemogočena vsaka antiteza samo-predstavitvenim in samo-interpretativnim sporočilom nacionalnih elit. Družbena interakcija je omejena na nacionalne enote. Sistematično se spodbuja percepcija, ki kot neverodostojne obravnava vsebine, ki prihajajo iz druge komunikacijske enote oziroma vsebine iz medija, ki je označen kot »unitarni« medij. Zdi se, da je cilj doseči izrazito visoko preferenco »svojega« (svoje nacionalne skupnosti) in ustvariti splošno brezbržnost in odpor proti »drugim« (Kurtić 2007, 119). Po Kurtiću so mediji instrumenti homogenizacije komunikacijskih skupnosti in njihovega trdnega strukturiranja. Namesto da bi imeli vlogo pomočnika pri razvijanju medsebojne naklonjenosti, tako da bi zmanjšali in odpravili negotovost glede »drugih«, množični mediji v Bosni in Hercegovini ohranjajo nerazumevanje, strah in dramo. »Sporočila samo občasno uspevajo prodreti skozi meje zlasti primarno nacionalnih in konfensionalno opredeljenih skupin, ne uspevajo pa provocirati BH diskurza.«³ (Kurtić 2007, 119)

³ Ničesar bistveno ne spremeni niti zavzemanje politične perspektive glede na nacionalno in religiozno kot prevladujoč princip političnega organiziranja in skoraj marginalno državljansko in social-demokratsko opcijo, ki se ne uspeva uveljaviti kot relevanten »drugi« niti v dejanskem svetu niti v svetu, ki ga vsakodnevno ustvarjajo množični mediji. (Kurtić 2007, 119)

Tudi za BiH bi torej lahko rekli, da novinarji vse manj odločajo in vse bolj izvršujejo odločitve finančnih in političnih elit. Zato mediji naslavljajo in soustvarjajo potrošnike, malo pa jim je mar za državljane in javno dobro (Poler Kovačič 2005, 11). Bralci imajo pomembno vlogo v ustvarjanju javnega mnenja. Mediji, kot njihovi »zvesti podaniki«, poskušajo »zadovoljiti« njihova pričakovanja. Igrajo vlogo javnega posrednika med bralcem in javnostmi. Luthar opozarja, da mediji zaradi tega zanemarijo analizo vsebine: »Tudi najslabše vsebine naj bi imele izgovor, da pri občinstvu zadovoljujejo določene potrebe.« (Luthar 1995, 31)

3.2. Občinstvo kot tarča medijske (politične) konstrukcije

»Ono što znamo o našem društvu i o svijetu u kojem živimo, znamo kroz masovne medije.«

Luhmann, 1996

Vloge množičnih medijev se v postmoderni dobi spreminjajo. »Mediji, ki so včasih pisali o realnosti (ali jo izkrivljali), so postali realnost.« (R. H. Brown 1995, 2) Množični mediji enostavno množijo dogodke, ki nimajo več svojega lastnega prostora in časa (Poler Kovačič 2005, 11). Po Encabu je poglobilni cilj množičnih medijev zagotavljanje različnih informacij in mnenj o temah, ki so v javnem interesu in poznavanje katerih bo imelo pomembne učinke za vzgojo, izobraževanje in kulturo državljanov ter jim bo hkrati služilo kot izhodišče za oblikovanje njihovih lastnih mnenj o ljudeh in ustanovah (Encabo v Poler Kovačič 2005, 55). Množični mediji govorijo človeku iz množice, govorijo mu, kdo je, določajo mu identiteto, nalagajo mu potrebe in želje. Namesto realnosti, v kateri živi, mu vsiljujejo svojo realnost. Politični nosilci so seznanjeni s tem dejstvom in ga spretno uporabljajo v realizaciji svojih lastnih ciljev (Milutinović 2011, 72).

Melita Poler Kovačič (2005, 113) izpostavlja dve izmed mnogih teorij medijskih vplivov in učinkov: prva obravnava naslovnika kot pasivnega in druga kot aktivnega posameznika. Teorija injekcije⁴ je naiven in poenostavljen pogled, ki predvideva močne in bolj ali manj univerzalne učinke medijskih sporočil na vse izpostavljene člane občinstva. Množični mediji svoje vsebine kot injekcijo »vbrizgavajo« pod kožo občinstva. Notranje-medijska teorija izhaja iz predpostavke, da so vsi posamezniki oziroma ustvarjalci javnega mnenja zelo

⁴ Hypodermic needle theory je opredelil Severin, Tankard leta 1997.

pomembni subjekti v komunikacijski verigi. Ti posamezniki ne samo da intervenirajo v času interpretacije sporočila za svoje občinstvo, temveč z interpretiranjem tem sporočilom dajo določen pomen (Marko 2011, 70). Da ne gre za enosmeren in enoznačen vpliv, opozarja tudi Kurtić (2007): občinstvo, izpostavljeno medijem, sicer res konzumira medijske vsebine, ampak istočasno tudi postavlja zahteve. Te zahteve pa so protislovne: zahteva po iskrenosti in zahteva po pristranskosti v njegovo korist. To lahko tudi pojasni fenomen, da vesti niso sprejete kot verodostojne preprosto zato, ker prihajajo iz medija »drugih«. Ker poskušajo mediji na različne načine zadovoljiti (predpostavljena) pričakovanja občinstva, na selekcijo novic ne vplivajo samo epistemološki kriteriji, ampak tudi vpliv potrošnikov.⁵

⁵ Kovač in Rozensti sta definirali deset glavnih načel modernega novinarstva:

1. obveznost do resnice,
2. lojalnost do državljanov,
3. preverjanje informacij,
4. neodvisnost od občinstva,
5. nadzor političnih organov,
6. organizacija foruma za javno kritiko in kompromis,
7. pomembne stvari predstaviti kot relevantne in zanimive,
8. vesti morajo biti celovite in sorazmerne,
9. novinarji morajo delati po lastni zavesti.

Kovač, Bil in Rozensti, Tom. 2006. *Elementi novinarstva: Šta bi ljudi koji se bave novinarstvom trebalo da znaju i šta bi javnost trebalo da očekuje*. CID Podgorica.

4 Kritična diskurzivna analiza na primeru protestov v Bosni in Hercegovini

4.1. Kritična diskurzivna analiza

V protestih februarja 2014 so imeli bosansko-hercegovski mediji zelo pomembno vlogo. Vlogo prenašalca informacij oz. povečevanja splošne informiranosti o tej temi, označevanja določenih dogajanj in njihovega stališča za problematične ter izpostavljanja prioriternih tem, adekvatnih za družbeno stanje in področje, ki ga pokrivajo. Medtem, zgodovinsko gledano, bosansko-hercegovski mediji končno odločitev izvršujejo »na lastno pest«. Teme, ki jih označujejo kot prioritete, so slabe za družbeno skupnost ali pa postanejo vzrok, povod za različne konflikte na področju Bosne in Hercegovine, v večini primerov mednacionalnih. Takšno stanje je vsekakor refleksija stanja, v katerem se nahaja BiH. Dolgoletnega, nezaustavljivega vlečenja niti te nacionalne ideologije s strani politične elite v svojo korist. Stanje skupnega sožitja treh različnih nacij ni ravno po njihovem načrtu. Manipuliranje manjšega števila prebivalcev se je vsekakor izkaalo za dobro prakso.

Moja diplomaska naloga se nanaša ravno na ta problem. Problem medijske konstrukcije mednacionalnih konfliktov. Niti problem niti poskus reševanja tega nista nova, ampak bom na primeru pisanja o protestih poskušala potrditi svojo tezo, hipotezo in raziskovalno vprašanje.

Analiza, s katero si bom pomagala je kritično diskurzivna analiza. Z analizo, ki so jo definirali Fairclough, Van Dijk in Richardson, bom skušala oceniti narativne aspekte medijskega poročanja o dogajanju v mestih Bosne in Hercegovine, v katerih so bili organizirani protesti. Po van Dijk (2001, 300) kritična diskurzivna analiza razumeva proučevanje odnosa med diskurzom, močjo, dominacijo, socialnimi neenakostmi in pozicijami analitikov diskurza v takšnih družbenih odnosih. Prav tako lahko po njegovi definiciji analizo uporabim, ko skušam ugotoviti, ali obstaja razlika med mediji v Federaciji in mediji v Republiki srbski, v primeru izpostavljanja določenih tem, oz. katere oblike interakcije vzpostavljajo medijska besedila med ljudmi in svetom, med tistimi, ki imajo moč, in običajnimi ljudmi, ter kako se v različnih medijih ustvarjajo različni pomeni določenih tem, na osnovi tega pa se ustvarjajo različni

pogledi in interpretacija sveta (Matheson, 2005, 1). Natančneje, zanima me, katere teme so mediji izpostavljali in s tem bom poskušala potrditi svojo tezo, da so mediji v Bosni in Hercegovini entitetsko razdeljeni. Bosna in Hercegovina ima kompleksno ureditev in je razdeljena na dve entiteti: Federacijo Bosne in Hercegovine in Republiko srpsko. Po rezultatih popisa iz leta 2014 je večina prebivalcev v Federaciji Bošnjakov, in sicer 69 %, medtem ko je večina prebivalcev v Republici srbski, tj. 83,2 %, Srbov. Na osnovi teh informacij, so mediji v Bosni in Hercegovini, ne le entitetsko, ampak tudi etnično razdeljeni.

Na samo tezo se navezuje naslednje raziskovalno vprašanje:

1. Kako in na kakšen način mediji interpretirajo proteste, kot da so nacionalno zasnovani?

Da bi lahko potrdila tezo in hipotezo, sem si pomagala tudi z naslednjimi vprašanji:

2. Kaj izpostavljajo mediji med pisanjem o protestih?
3. Ali obstajajo razlike med novinarskimi besedili v Federaciji/Republici srpski?
4. Kako novinarski jezik podpira ali kritizira določeno diskurzivno akcijo, npr. določeno politično akcijo/reakcijo?
5. Kakšne so medijske in politične funkcije in funkcija moči analiziranih diskurzivnih konstrukcij?

Vprašanja o medijski interpretaciji protestov kot nacionalno zasnovanih se navezuje na poročanja o prejšnjih protestih, uredniški politiki in medijski ideologiji v Bosni in Hercegovini. S kritično analizo ne želim pokazati, katere izjave in dejstva so pravilni, temveč kako se z njihovo interpretacijo identificirajo družbene posledice. Philips in Jorgensen (2012, 21) pišeta o tem, da vloga kritične diskurzivne analize ni to, da zaključuje, katere izjave in trditve so resnične, temveč da na podlagi izraženega identificira družbene posledice različnih diskurzivnih reprezentacij realnosti. Funkcija kritično diskurzivne analize po Erjavec in Poler Kovačič (2007, 9) je, da potrdi, kako so spremembe v jeziku in njegova uporaba povezane s širokimi družbenimi in kulturnimi spremembami, ter da razvije primerno kritično družbo. Vzeti proteste kot primer se mi je zdelo primerno zaradi več razlogov. Ker je to dogodek, v katerem posredno in aktivno sodelujejo državljani ene države. Posredno in aktivno sodelujejo nosilci političnih funkcij ter njihovi posredniki, mediji. Mediji z uporabo svojega procesa informiranja konstruirajo medijsko realnost, konstruirajo slike, ki se označujejo kot vest.

Novinarski tekst je seveda rezultat interpretacije, ki po Koširju (1998, 11) povzroča to, ali smo o določenemu dogodku pisali ali ne, in da smo v njem pisali, kaj smo in kdo smo.

4.2. Opredelitev vzorca in zbiranje podatkov

Analiza vključuje 50 medijskih tekstov iz sedmih različnih novinarskih časopisov s področja Bosne in Hercegovine. Na osnovi raziskovalnih podatkov iz leta 2013 je bilo tiskanih dnevnih časopisov v Bosni in Hercegovini devet. Izbrala sem sedem časopisov po naslednjih kriterijih: najbolj brani, ugledni časopisi in časopisi z največjo naklado. Izbrala sem jih tudi glede na teritorialno razdelitev in uredniško politiko. Odstotki branosti so: Dnevni Avaz (36 %), Oslobođenje (22 %), Dnevni list (27 %), Euro Blic (10 %), Glas Srbske (12 %), Nezavisne novine (17 %), Press RS (20 %). Po rezultatih Infobiroja iz leta 2008 je bila naklada Dnevnega Avaza več kot 100.000 izvodov. Povprečna dnevna naklada Oslobođenja je 38.000 izvodov, vendar ta časopis nosi epitet »uglednega«, enako kot Nezavisne novine.

Za analizo sem izbrala 50 novinarskih tekstov v obliki poročila. Analizirane so spletne verzije člankov omenjenih dnevnih časopisov. Primerne članke sem našla na uradnih spletnih straneh časopisov s pomočjo funkcije »išči« in s ključno besedo: protesti, februar 2014. Število najdenih člankov je bilo ogromno. Vsebine so ponavljajoče se, kar se še posebej opazi v člankih, ki so prevzeti od novinarskih agencij. Da bi primerno opredelila vzorec, sem izbrala avtorske članke iz omenjenih časopisov. Prav tako sta se naslov in tema članka morala navezovati na mojo hipotezo in biti relevantna ter primerna za odgovor na moje raziskovalno vprašanje.

Število analiziranih člankov po dnevni časopisih:

- Oslobođenje: 6.
- Dnevni avaz: 2.
- Dnevni list: 8.
- Nezavisne novine: 9.
- Press RS: 8.
- Glas Srbske: 9.
- Euro Blic RS: 8.

Dnevne časopise bom analizirala ločeno, v odnosu do teritorialne razdeljenosti:

- Federacija Bosne in Hercegovine: Oslobođenje, Dnevni avaz, Dnevni list.
- Republika srpska: Nezavisne novine, Press RS, Glas Srpske, Euro Blic RS

Analizirano časovno obdobje:

5. 2. 2014–28. 2. 2014, obdobje, v katerem so na področju Bosne in Hercegovine potekali veliki dogodki na protestih. Obdobje, v katerem je bilo največ medijske pozornosti posvečene tem dogodkom. To so razlogi, da sem za analizo izbrala omenjeno časovno obdobje.

Analiza bosansko-hercegovskih medijev v večini primerov izgublja linijo objektivnosti. Medijska konstrukcija je z leti zaznamovana kot vplivna na občinstvo celotne BiH. Rezultate analiz Inštituta za medijska raziskovanja v Sarajevu – Mediacentar, bom uporabila pri utemeljitvi rezultatov kritično diskurzivne analize novinarskih člankov.

4.3. Opis dnevnik časopisov

Federacija Bosne in Hercegovine

Oslobođenje

Lastnik: Fabrika duhana Sarajevo in Sarajevska pivovara

Sedež: Sarajevo

Uradni jezik: bosanski jezik

Naklada: 38.000

Branost: 22 %

Uredniška politika: Neodvisni dnevni časopis, skuša ohraniti multietnično sestavo redakcije in neodvisno uredniško politiko.

Dnevni Avaz

Lastnik: Fahrudin Radončić

Sedež: Sarajevo

Uradni jezik: bosanski jezik

Naklada: 90.000

Branost: 36 %

Uredniška politika: Uredniška politika tega medija je določena z interesi lastnika Fahrudina Radončića. Proevropsko usmerjen in podpora agenciji za reforme (Blic Analiza).

Dnevni list

Lastnik: Miroslav Rašić

Sedež: Mostar

Uradni jezik: hrvaški jezik

Naklada: 22.000

Branost: 27 %

Uredniška politika: Neodvisni dnevni časopis, liberalna politična opredelitev (Dnevnilist.ba).

Republika srbska

Nezavisne novine

Lastnik: NIGD »DNN«

Sedež: Banja Luka

Uradni jezik: srbski jezik

Naklada: 30.000

Branost: 17 % (v celotni BiH)

Uredniška politika: Demokratizacija bosansko-hercegovskega društva (Nezavisne novine).

Press RS

Lastnik: Press Publishing Group d. o. o.

Sedež: Banja Luka

Uradni Jezik: srbski jezik

Naklada: 10.000

Branost: 20 %

Uredniška politika: Politično orientiran časopis (Press RS).

Glas Srpske

Lastnik: Ni informacij

Sedež: Banja Luka

Uradni jezik: srbski jezik

Naklada: 11.000

Branost: 12 %

Uredniška politika: Sledi dogodkom s področja Republike srbske. Politični ton je nevtralen (MediaPlan).

Euro Blic RS

Lastnik: Anđelko Kozomara

Sedež: Banja Luka

Uradni jezik: srbski jezik

Naklada: 24.000

Branost: 33 %

Uredniška politika: Politično orientiran (*Agencija «Mareko index Bosnia»*).

4.4. Analiza in rezultati

Z uporabo kritične diskurzivne analize sem analizirala 50 novinarskih člankov (poročil) iz sedmih dnevnih časopisov s področja Bosne in Hercegovine. Poskušala sem odgovoriti na raziskovalno vprašanje, kako in na kakšen način mediji interpretirajo proteste kot nacionalno zasnovane. Prišla sem do zaključka, da na pisanje o protestih kot nacionalno zasnovane vplivajo različni faktorji. V primeru Bosne in Hercegovine so to: etnična (entitetska) razdeljenost, uredniška politika (filozofija časopisa). Na osnovi analize sem rezultate razdelila v več skupin:

1. Politični marketing in politična propaganda

2. Nacionalistična ideologija

3. Medijska diskriminacija

Po rezultatih analize bosansko-hercegovskih časopisov, oziroma 50 novinarskih člankov, sem prišla do zaključka in potrdila tezo, da so mediji v Bosni in Hercegovini tako entitetsko kakor tudi etnično razdeljeni. Delitev je opazna v teritorialnem položaju, kar je do neke mere razumljivo, upoštevajoč teritorialno razdeljenost Bosne in Hercegovine. Mediji so teritorialno razdeljeni na medije Federacije in medije Republike srbske. Slednjo razliko lahko opazimo v uradnem jeziku časopisa. Razen bosanskega jezika sta na prostoru BiH priznana še hrvaški in srbski jezik. Glede na to mediji v Republiki kot uradni jezik navajajo srbski, medtem ko Dnevni list kot uradni jezik navaja hrvaški. Analizo sem razdelila v tri skupine. Prva se nanaša na politično propagandno ideologijo, druga na nacionalne ideologije in tretja na družbene diskriminacije enega dela prebivalstva.

Da imajo mediji veliko manipulativno moč so v svojih tekstih tudi pokazali. Bosna in Hercegovina se je že nešteto krat izkazala za »rodovitna tla« za konstruiranje medijskih in političnih ideologij, ki so se izkazele za medsebojno podporo.

Politični marketing in politična propaganda

Država, v kateri vladajo nacionalistične stranke, bo pustila velik vtis na medijsko ureditev. Vpliv politične elite v veliki meri vpliva na uredniško politiko bosansko-hercegovskih medijev. Janda (v Čerkez 2009, 33) navaja, da politiki uporabljajo medije kot sredstvo za vzpostavitev moči, obenem pa tudi mediji delujejo na politike z svojo informativno močjo. In medtem ko se nekateri mediji identificirajo kot neodvisni na podlagi svojih naslovov, izbire sogovornikov in izbire prednostnih tem, lahko zaključim, da ima politika velik vpliv na medijsko konstrukcijo javnosti, v tem primeru mednacionalnih konfliktov. Konstrukcija mednacionalnih konfliktov se širi prek medijskih tekstov, ki so pisanje o protestih usmerili v stran destruktivnih, konfliktnih ideologij enega naroda proti drugemu. Politični cilji so v veliki meri nacionalistično strukturirani (Udovičić in drugi 2011, 224).

Oslobođenje, časopis s področja Federacije, označen kot neodvisni politični časopis, je vseeno objavljala članke, kjer se lahko zasledi politična propaganda. Naslov članka: *Komšić in Izetbegović: Protesti ne smejo prerasti v mednacionalni konflikt*. V svojem članku Ana

Grabovac daje verodostojnost članom predsedstva BiH, navaja tudi izjave verskih nadrejenih predstavnikov. Članek je razdeljen na tri podnaslove; izjave članov predsedstva iz prvega podnaslova proti izjavam verskih predstavnikov judovske skupnosti. Člani predsedstva v svojih izjavah večkrat izpostavljajo besede: nacionalizem, nacionalni predznak, nacionalni konflikt, mednacionalne delitve. In če jih uporabljajo v kontekstu preprečevanja konflikta, se lahko pogosta uporaba teh besed uporabi v napačnem kontekstu. Kot prvi podnaslov novinarka izpostavlja skupek besed »Pravi vzrok«, pod katerim navaja, da so protesti socialno-ekonomskega značaja, oziroma da obstaja strah pred mednacionalnimi konflikti (Grabovac, 2014). Vloga političnih elit (sogovornikov) je velika pri ustvarjanju verodostojnosti članka. Amar Numanović v svojem komentarju »Osprednji mediji demonizirajo proteste« (Numanović, 2014) izpostavlja dejstvo, da so mediji pod vplivom totalitarnega političnega sistema.

Amar izpostavlja, da so politične elite s pomočjo medijskega diskurza delovale agresivno z namenom, da razbijejo oziroma razdelijo bosansko-hercegovsko javnost in to predvsem s strategijami ustrahovanja demonizacije demonstrantov. Da bi nadaljevali s širjenjem strahu in grožnje oziroma z izbruhom mednacionalnih konfliktov, so dnevni časopisi prakticirali strateško pisanje. Hercegovski časopis Dnevni list je objavil članek z naslovom: »Napad na stavbo Predsedstva in županije se lahko obravnava kot terorizem!« Uporaba besed kot je »terorizem« jasno kaže na odnos novinarja do protestirajočih, kar bi se lahko označilo za določeno oblikodiskriminacije Bošnjakov na protestih. Seznanjeni smo z dejstvom, da se izraz terorizem povezuje z islamom kot religijo. Mrkonjič kot sogovornika v svojem članku navaja profesorja Vlada Azinovića, ki potrjuje, da obstaja določena skupina ljudi, ki deluje po logičnih ukazih »nekaterih«. Skozi ogromno število analiziranih člankov se širi stavek o organiziranem nasilju, kriminalu in nacionalni kampanji določenega števila prebivalstva, obenem pa se nikjer ne objavlja uradnih materialnih dokazov, kdo je organizator in kakor navaja Press RS »plačnik«. Mediji so zagotovo s podporo politične propagande imeli za cilj končati »narodno revolucijo«, ki pomeni konec korupcije v Bosni in Hercegovini. V svojem komentarju »Izbruh strahu z zrakom«, Davor Marko (Mediacentar, 2014) izpostavlja ta odnos med medijem in politično elito. Politične elite so na področju Bosne in Hercegovine oborožene z svojimi nacionalnimi ideologijami, prek medijev pa jim uspeva realizirati svojo propagando »prestraši in vladaj«. V svojem komentarju Marko navaja načine, kako mediji izvršujejo to vlogo. Prvič, z izbiro terminologije, ki se uporablja za obveščanje (ljudi na ulici so huligani, prestopniki, skitnice, kriminalci), drugič, z generiranjem strahu pred »drugimi«

(njihovi protesti, federacijski, bošnjaški, drugi itd.) in tretjič, s pozivom k mobilizaciji (politiki predstavljeni kot varnostniki, »nas« pred »njimi«, tistih v »Republiki« pred tistimi v »Federaciji«). Za Milutinovića (2010, 23) izraz politična propaganda pomeni organizirano, načrtovano in sistematsko dejavnost vplivanja na posameznike, skupine in na javno mnenje določene skupnosti, zaradi nagovarjanja k sprejemanju mnenja, stališča in idej političnih subjektov.

Ena od medijskih paradigem protesta je »Prelitev protesta iz Federacije v Republiko srbsko«, kot rezultat politične manipulacije na prostoru Republike srbske. V dnevnikih časopisih s področja Republike so se širili naslovi, kot so: Dodik: *Protesti v FBiH so politično motivirani*, Dodik: *Srbska je negotova v BiH*, Dodik: *Srbska ne bo talec zaradi trenutne situacije*, Dodik: *S protesti zahtevajo destabilizacijo RS-a*, Raspundić: *Protesti so postali znotraj-bošnjaški politični obračun*. Spinovanje socialnih protestov je politični eliti omogočeno prek medijskega diskurza. Watts v svoji knjigi *Political Communication Today* (1997, 121), definira spodbujanje kot posebno obliko delovanja in inverzije informacij, ki jo lahko označimo kot igro »manipulacije«. Kodranje informacij oziroma medijsko manipulacijo opazimo v večini medijskih tekstov Nezavisnih novina, Press RS-a, Glasa Srpske in Euro Blica.

Nacionalistična ideologija

Nekaj dni po začetku protestov so se v medijih začeli širiti naslednji naslovi: *Bijeljinsko »Ne protestom«*, Šolaja: *Protesti politično usmerjeni k obema entitetama*, *Demonstrantom obljubljenorožje za napad RS-a!*, *Bošnjaški »upor« ima za cilj ukinitvev Republike Srbske!*, Ahmetović: *Zastavo BiH zažgali navijači Slavije!*, *Bošnjaki pripravljajo 5. oktober?*, Dodik: *Srbi nikoli ne bodo slavili Dneva neodvisnosti BiH* in podobno. Naslove sem našla v dnevnikih časopisih s področja Republike srbske. Na osnovi naslovov lahko zaključim, da mediji interpretirajo proteste kot nacionalno zasnovane. V federacijski skupini medijev (Oslobođenje, Dnevni Avaz, Dnevni list) je izpostavljanje nacionalne ideologije spregledano, ali pa je opazno v manjših količinah, v članku ali dveh.

Nezavisne novine so kljub svoji uredniški politiki za teme in sogovornike izbrali osebe, ki dajo namig ali javno predstavljajo dejstva, ki označujejo proteste kot nacionalno motivirane. V enem od člankov imajo za sogovornika profesorja mednarodnih odnosov na Univerzi v

Banja Luki, Miloša Šolajo. Šolajevo izjavo o medenitetitskih razlikah poudarjajo v naslovu članka (Šolaja: *Protesti politično usmerjeni k obama entitetama*). Avtor članka citira Šolajo, ki jasno kaže na entitetske razlike in izjavlja, da imajo bošnjaški politiki s protesti za cilj ukinitvev Republike srbske, ker jim predstavlja oviro. Avtor izpostavlja tudi razlike med politično, ekonomsko in socialno ureditvijo Republike in Federacije. Izpostavlja celo uspehe projektov, ki jih izvaja Republika srbska. Na koncu članka poudarja, da Bošnjaki v Federaciji na osnovi svojih postopkov na protestih ne želijo dobro niti Bosni in Hercegovini niti Republiki in jim pripisuje krivdo za upočasnen razvoj (Srna 2014). Uredniška politika Nezavisnih novina je vztrajala pri svoji nacionalistični propagandi z objavo naslednjega članka: *Bijeljinsko »Ne protestima«*. Avtor članka poroča, da so mladi iz Bijeljine dejali, da ne želijo protestov v Republiki srbski in da se zavzemajo za vzdrževanje miru in dostojanstva v Republiki. Medtem tudi piše, da okoli sto mladih, okrašenih z srbsko tribarvno zastavo, vpije sporočila podpore srbskim vojnim junakom in očetom, ki so ustanovili Republiko srbsko. »Može Srpska i bez tebe«, je ena od pesmi, ki so jih izvajali prisotni, piše novinar članka. Na koncu članka dodaja izjavo prisotnega protidemonstranta: »Požar iz Federacije naj ostane tam, mi v Republiki srbski bomo ohranili mir« (Srna, 2014).

Promoviranje nacionalistične ideologije so poleg Nezavisnih novina opravljali tudi Press RS, Glas Srpske in Euro Blic. Press RS je objavil članek, kjer navaja, da ima potrjene informacije o tem, da je bošnjaškim protestnikom obljubljenorožje za napad na Republiko srbsko. Informacije o tem je potrdil politični analitik iz Tuzle, Mehmedalija Nuhic. V tekstu članka se navaja, da so aktivisti neformalne tuzelske organizacije, ki je odgovorna za rušilački napad v Tuzli, prebivali v tujini, kjer so jim obveščevalne službe na razpolago postavile skladišča orožja, ki naj bi jih uporabili za napad na Republiko srbsko. Uporaba besed kot so orožje, napad, organizirani pohod je samo način, kako zasejati strah med prebivalstvo Bosne in Hercegovine. Širitev nacionalistične propagande in pisanje o orožju izziva sovraštvo, strah in nelagodje med bosansko-hercegovskim občinstvom. Članek Press-a ni prenesen v ostalih dnevnih časopisih, kar nakazuje dvom o resničnosti informacij (Fena, 2014). Aldin Arnautović (SPINg – pong, 2014), je v svojem komentarju za Mediacentar analiziral omenjeni članek, kjer prikazuje dejstva, da omenjeni politični analitik ne obstaja, oziroma da je v resnici zaposlen v lokalnem komunalnem podjetju. Kar prav tako zmanjša verodostojnost vsebine članka. Ne glede na zanikanje se je vest v srbski entiteti zdela zelo pomembna. Sejanje strahu pred »onimi« iz Federacije skozi medije iz republikanske entitete se je v obdobju protestov množično širilo. »Resničnost vesti ni pomembna, pomemben je njen

učinek.« (Knightley 1977, 57) Naslednji članek, ki predstavlja medijsko konstrukcijo mednacionalnega konflikta, je tudi objavil Press RS: *Bošnjaški »upor« ima za cilj ukinitve Republike srbske!* Poudarek medetničnih razlik je opazen v samem naslovu, v katerem so protestniki označeni kot »Bošnjaški«, kot protesti enega naroda v Bosni in Hercegovini. Novinar v članku nima uradnega sogovornika, ampak kot nosilca informacij omenja tako imenovani »Napredni klub«⁶. Novinar navaja sporočilo za javnost »Naprednega kluba«: »In če se protesti organizirajo kot socialni upor brez znakov nacionalizma, organizatorji demonstracij, zbrani v Facebook skupini »Udar«, so jasno z vzdigovanjem zastav tako imenovane Armije BiH razglasili, da je njihov cilj vrnitev ustava Federacije Bosne in Hercegovine iz leta 1992«. Avtor v članku ne navaja niti mesta niti dokazov, kjer so se nosile zastave (Press RS, 2014).

»Medijska« diskriminacija

V tem primeru predstavlja izraz medijska diskriminacija diskriminacijo bošnjaškega prebivalstva na področju Federacije Bosne in Hercegovine s strani medijev s področja Republike srbske v času poročanja o protestih. Mediji niso nevtralni akterji javnosti. Erjavec in Poler Kovačič (2007, 29) predstavljata, da je identiteta družbenih akterjev v medijskem tekstu pogosto konstruirana in definirana kot identiteta članov posameznih skupin s poudarkom reprezentacije drugih kot drugačnih, deviantnih ali kot grožnja. Dodajata tudi, da so drugi predstavljeni kot oni, ki »nas« ogrožajo, sprožijo negativno dejanje ali povzročajo nered (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 29).

Diskriminacijo bošnjaškega prebivalstva lahko opazimo v določenem številu člankov. Glas Srpske objavlja članke, kjer označuje prebivalce Sarajeva kot nasilne. V naslednjem članku so dobili epitet »huligani«. Diskriminacija je opazna iz naslovov. Enako mnenjsko verodostojnost je Glasu Srpske dal član predsedstva Bosne in Hercegovine, Bakir Izetbegović, ki je s svojo izjavo potrdil, da so demonstranti v Sarajevu huligani. Press RS tudi podpira medijsko diskriminacijo, v svojih člankih narod Federacije imenuje reveži, kriminalci, celo narkomani. V svoji analizi za Mediacentar Dino Jahić izpostavlja, da so uradne institucije objavljale zgodbe o protestnikih kot »narkomanih«, mediji pa so jih posredovali v jasnost. Navaja, da večletna korupcija in kraja milijonov nosita manjše poškodbe kot zažig stavb.

⁶ Politična organizacija za razvoj in napredek srbske države in nacije. www.napediklub.org

Namesto tistih, ki so skozi leta zlorabljali in ropali narod, so kot nasilneže in roparje označili tiste, ki so se končno odločili, da gredo na ulice in rečejo »Ne!« takšnemu političnemu sistemu (Mediacentar, 2014). Ostali časopisi niso zaostajali v procesu diskriminacije. Press RS objavlja članek, kjer v naslovu označuje proteste kot »bošnjaške« in Bošnjake kot organizatorje napada na Republiko srbsko. Avtor članka tudi navaja, da protesti niso socialni upor nezadovoljnih državljanov, temveč se uporabljajo za doseg enotnega političnega sistema v BiH. Na tej osnovi so Bošnjaki skozi medije Republike srbske predstavljeni kot »oni«, drugačni, oni, ki so uporabili proteste, da bi uničili lastno državo, medtem ko s(m)o po republikanskih medijih »mi« (Srbi), predstavljeni kot miren narod, ki ni dal podpore protestom kot takšnim (Fena, 2014). Po Van Dijk (1998) se večina občinstva strinja s to reprezentacijo in konstruira kognitivne modele »nas« in »njih«, tudi generalizira lastnosti »njih« v odnosu do lastnih prepričanj in vrednot.

4.5. Interpretacija

»V kolikor javnost Bosne in Hercegovine gledamo kot celoto, v kateri delujejo številni subjekti političnega komuniciranja in sredstva za prenos sporočil – množični mediji, nato se v tem javnem prostoru izpoljavajo nacionalni, religijski, politični in deloma ideološki elementi.« (Milutinović 2014, 82) Milutinović (2014, 82) tudi navaja, da se na bosansko-hercegovski sceni jasno kristalizirajo tri dominantna javna mnenja – bošnjaško, srbsko in hrvaško, v katerih politične stranke delujejo složno z nacionalnimi in verskim institucijami in preprečujejo skupno politično komunikacijo. Skupna politična nefunkcionalnost izvira iz nedavne vojne, v njej pa ni prišlo do realizacije nacionalističnih ciljev političnih strank. Danes so opazni delci velike nacionalne ideologije nacionalističnih strank, ki se promovirajo prek množičnih medijev. Protesti so kot politični dogodek uporabljeni za medijsko manipulacijo in politično propagando. Aracki (2011, 88) v svojem raziskovanju navaja, da mediji svojo vlogo usmerjajo tako, da bi dosegli lastne interese ne glede na to, ali so pod vplivom politične elite. V skladu z analizo člankov lahko zaključimo, da je nacionalno trenje opazno med poročanjem o protestih. Medijski prostor v Bosni in Hercegovini je politično, etnično in entitetsko razdeljen. Medijska razdeljenost močno vpliva na način strukturiranja medijskega diskurza, medijski diskurz pa na konstrukcijo realnosti in stvarnosti. Prva skupina »Politični marketing in politična propaganda« je usmerjena na poročanje federacijskih medijev. Avtorji teh člankov so se navezovali na izjave uradnih političnih predstavnikov, prenašali in podpirali so njihova mnenja z namenim konstrukcije demonstrantov v skladu z banalnimi političnimi

željami. Veliko vlogo in delež pri konstruiranju imajo mediji iz Republike srbske. Njihove ideologije temeljijo na nacionalistični propagandi nekdanjih načrtov političnih nacionalnih strank. Da so mediji ustvarjalci realnosti, sem zaključila s pomočjo kritične diskurzivne analize. Z uporabo kritične diskurzivne analize, ki po van Dijk (2001, 300) označuje raziskovanje odnosa med diskurzom, močjo, dominacijo in socialno neenakostjo ter pozicijo analitikov diskurza v takšnem družbenem odnosu. Zaključimo, da sta medijski in politični diskurz v medosebnem vplivnem odnosu, kjer politika s svojo ideologijo moči zahteva plasiranje »svojega«, potem pa mediji konstruirajo »svoje«. Konstruirajo socialno neenakost, diskriminacijo na etnični osnovi, konstruirajo mednacionalne konflikte, ki se pojavljajo kot rezultat nacionalne propagande. Medijska interpretacija političnih dogodkov kot nacionalnih se pojavlja kot rezultat razmerja med močjo politične elite in množičnih medijev.

5 Zaključek

Mednacionalni konflikt je danes na področju Bosne in Hercegovine pogost pojav in nerešljiv problem. Sovraštvo med različnimi nacijami sega do antičnih časov (davnina), ne le do nedavne vojne, kakor je večinoma predstavljeno. Točen vzrok takšnega nesorazmerja med narodi nekdanje Jugoslavije ni znan, vendar je sum prenesen na politično elito, ki je s pomočjo svoje nacionalistične propagande poskusila ustvariti svojo zamišljeno državo – državo enega potencialnega naroda. Posledica je bila sklenitev Daytonskega mirovnega sporazuma. Z Daytonskim sporazumom je Bosna in Hercegovina razdeljena na Federacijo BiH in Republiko Srbsko. Določeni so tudi trijekonstitutivni narodi: Bošnjaki, Srbi in Hrvati; prav tako trije uradni jeziki: bosanski, srbski in hrvaški jezik. To je pustilo močne posledice na razvoju medijev v Bosni in Hercegovini. V svoji diplomski nalogi sem na primeru protestov želela pokazati, kako veliko vlogo ima nacionalna ideologija v družbenem kontekstu. Prežema vse segmente bosansko-hercegovske družbe. Vprašanje je samo, koliko časa bo ta sistem trajal.

6 Literatura

1. Althusser, Louis. 1917. *Za Marka*. Beograd: Nolit.
2. Anderson, Benedict. 2007. *Zamišljene skupnosti: O izvoru in širjenju nacionalizma*. Ljubljana: Studia humanitatis.
3. Anderson, Benedict. 1998. *The Spectre of Comparisons: Nationalism, Southeast Asia, and the World*. New York: Verso.
4. Aracki, Zoran. 2011. Srpska »četvrta vlast« između odgovornosti i ekonomskog-partokratskog pritiska. *Verodostojnost medija: Dometi medijske tranzicije*, ur. Rade Veljanovski, 97 – 105. Beograd: Fakultet političkih nauka.
5. Aranutović, Aldin. 2014. SPINg – pong. *Mediacentar*, 17. februar. Dostopno prek: <http://www.media.ba/bs/magazin/sping-pong> (1. september 2015).
6. Azinović, Vlado, Bassuener, Kurt in Weber, Bodo. 2012. *Procjena potencijala za obnovu etničkog nasilja u Bosni i Hercegovini: Analiza sigurnosnih rizika*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka.
7. Balibar, Etienne. 2004. *Strah pred množicami. Politika in filozofija pred Marxom in po njem*. Ljubljana: Studia humanitatis.
8. Banović, Damir. 2011. *Država, politika i društvo u Bosni i Hercegovini. Analiza postdejtonskog političkog sistema*. Sarajevo: University press.
9. Billig, Michael. 1999. *Freudian repression: conversation creating the unconscious*. New York: Cambridge University Press.

10. Brown, Richard Harvey. 1995. Postmodern Representation, Postmodern Affirmation. V *Postmodern representations: Truth, Power and Mimesis in the Human Sciences and Public Culture*, ur Richard Harvey Brown, 1 – 19. Chicago: University of Illinois Press.
11. Crouch, Colin. 2013. *Postdemokracija*. Ljubljana: Krtina.
12. Čerkez, Ivana. 2009. Osnovna obilježja medijske komunikacije u demokratskoj kulturi. *Socijalna ekologija* 18 (1): 28-45.
13. Džihana, Amer in Volčič, Zala. 2011. *Mediji i nacionalne ideologije: Analiza izvještavanja o suđenjima za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji*. Sarajevo: Mediacentar.
14. Erjavec, Karmen in Poler Kovačič, Melita. 2007. *Kritična diskurzivna analiza novinarski prispevkov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
15. Fena. 2014. Demonstrantima obećano oružje za napad RS! *Press RS*, 10. februar. Dostopno prek: <http://pressrs.ba/info/vesti/demonstrantima-obecano-oruzje-za-napad-na-rs-10-02-2014> (1. september 2015).
16. Fena. 2014. Bošnjački »udar« ima za cilj ukidanje Republike Srpske! *Press RS*, 10. februar. Dostopno prek: <http://pressrs.ba/info/vesti/bosnjacki-udar-ima-za-cilj-ukidanje-republike-srpske-10-02-2014> (1. september 2015).
17. Grabovac, Ana. 2014. Komšić i Izetbegović: Protesti ne smiju prerasti u međunacionalni konflikt. *Oslobođenje*, 11. februar. Dostopno prek: <http://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/komsic-i-izetbegovic-protesti-ne-smiju-prerasti-u-medjunacionalni-konflikt> (1. september 2015).
18. Hylland Eriksen, Thomas. 1993. *Etnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives*. London: Pluto Press.

19. Ibrahimagić, Omer. 2000. *Bosna i Bošnjaci: Poslije Dejtona*. Sarajevo: University press.
20. Jorgensen, Marianne in Phillips, J. Louise. 2002. *Discourse Analysis as Theory and Method*. London: SAGE Publication.
21. Košir, Manca. 1998. *Nastavki za teorijo novinarskih vrst*. Ljubljana: DZS.
22. Knightley, Phillip. 1977. *Prva žrtva*. Rijeka: Otokar Keršovani.
23. Kržišnik-Bukić, Vera. 1996. *Bosanska identiteta. Med preteklostjo in prihodnostjo*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
24. Kurtić, Najli. 2007. Bosna i Hercegovina: Između profesionalnih standarda i očekivanja čitatelja. V *Vjerodostojnost novina*, ur. Stjepan Malović, 117 – 155- Zagreb: Sveučilišna knjižara d.o.o.
25. Kunczik, Michael in Zipfel, Astrid. 1998. *Uvod u publicistiku znanosti i komunikologiju*. Zagreb: Zaklada Friedrich Ebert.
26. Luthar, Breda. 1995. Ponudba identitet na televiziji. *Otrok in mediji*, ur. Maca Košir, 27 – 57. Ljubljana: ZPMS.
27. Malović, Stjepan. 2007. *Vjerodostojnost novina*. Zagreb: Sveučilišna knjižara.
28. Mandelc, Damjan. 2011. *Na mejah nacije: Teorije in prakse nacionalizma*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozoske fakultete.
29. Marko, Darko. 2011. Uloga kreatora javnog mišljenja u interpretaciji medijskih poruka: slučaj izborne kampanje u Bosni i Hercegovini uoči opštih izbora 2010. V *Verodostojnost medija: Dometi medijske tranzicije*, ur. Rade Veljanovski, 67 – 87. Beograd: Fakultet političkih nauka Beogradskog univerziteta.

30. Marko, Davor. 2014. Izbijanje zraka – strahom. *Mediacentar*, 12. februar. Dostopno prek: <http://www.media.ba/bs/magazin-etika/izbijanje-zraka-strahom> (1. september 2015).
31. Matheson, Donald. 2005. *Media Discourses: Analysis Media Texts*. Maidenead: Open Univesity Press.
32. Milutinović, Milovan. 2011. *Političko komuniciranje u Bosni i Hercegovini*. Svarog 2: 65-87.
33. Mujkić, Asim. 2010. *Pravda i etnonacionalizam*. Sarajevo: University press.
34. Mrkonjić, A. 2014. Napadi na zgradu Predsjedništva i županije se mogu tretirati kao terorizam! *Dnevni list*, 21. februar. Dostopno prek: <http://dnevni-list.ba/web1/napadi-na-zgradu-predsjednistva-i-zupanije-se-mogu-tretirati-kao-terorizam/> (1. september 2015).
35. Numanović, Amar. 2014. Medijski front za demonizaciju protesta. *Mediacentar*, 9. februar. Dostopno prek: <http://www.media.ba/bs/magazin-etika/medijski-front-za-demonizaciju-protesta> (1. september 2015).
36. Poler Kovačič, Melita. 2005. *Kriza novinarske odgovornosti*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
37. Puhalo, Srđan. 2013. *Kako opažamo druge etničke grupe i njihove članove: socijalna percepcija i etnička pripadnost kod srednjoškolaca u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Friedrich-Elbert-Stiftung.
38. Smith D., Anthony. 2005. *Nacionalizem. Teorija, ideologija, zgodovina*. Ljubljana: Krtina.

39. Srna. 2014. Šolaja: Protesti politički usmjereni prema oba entitetea. *Nezavisne novine*, 17. februar. Dostopno prek: <http://www.nezavisne.com/novosti/drustvo/Solaja-Protesti-politicki-usjeremni-prema-oba-eniteta/231512> (1. september 2015).
40. Srna. 2014. Bijeljinsko »Ne protestima«. *Nezavisne novine*, 9. februar. Dostop prek: <http://www.nezavisne.com/novosti/drustvo/Bijeljinsko-Ne-prosteima/230261> (1. september 2015).
41. Tadić, Božidar. 1999. *Etničke zajednice i međuetnički sukobi*. Podgorica: CID.
42. Turčilo, Lejla in Buljubašić, Belma. 2014. *Zemlja izvan EU i mediji bez EU: diskurs Bosanskohercegovačkih medija o EU*. In *Medias Res* 3 (4): 570-587.
43. Udovičić, Zoran., Jusić, Tarik., Halilović, Mehmed., Udovičić, Radenko in istraživački tim Media Plan instituta. 2011. *Mediji na prekretnici: Medijska slika Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Media Online.
44. Van Dijk, Teun A. 2001. Multidisciplinary CDA. V *Methods of critical discourses analysis*, ur. Ruth Wodak in Michael Meyer. Great Britan: SAGE Publications.
45. Vodovnik, Žiga. 2014. *Demokratizacija in nova društvena gibanja*. Teorija in praksa 51 (2 – 3): 415-433.
46. Watts, Duncan. 1997. *Political Communication Today*. Manchester: Manchester University Press.

